

PŘEKONÁ AČR ZÁTĚŽE A POZŮSTATKY MINULOSTI?

DILEMA SOUČASNOSTI – PŘÍSTUP K MINULOSTI

Ministr obrany České republiky vydal rozkaz č. 23 v němž jsou uvedeny zásady mimořádného hodnocení vojáků z povolání. Ve vztahu k obsahu úvahy na dané téma je možno využít té části zmíněného dokumentu, který se jí integrálně dotýká.

Citát: „V současném období, kdy se staví základy nové armády, od předchozí armády zcela odlišné posláním, velikostí, strukturou, ale zejména stylem práce a požadavky na kvalitu jejich příslušníků, nelze připustit, aby v ní nadále působili lidé, kteří svým jednáním prokazují neschopnost oprostit se od metod a stylu práce poplatných minulému režimu, nemají požadovanou vojenskoodbornou kvalifikaci nebo jejich vzdělání a předchozí praxe jsou v nové armádě nevyužitelné, zadané úkoly plní nekvalitně, jejich morální vlastnosti, kázeň a fyzická zdatnost nejsou na požadované úrovni.“

Tato úvodní část - citát z Rozkazu MO vystihuje podstatu toho, co mělo a mohlo být prováděno již v dřívějších letech. Vleklost a nerozhodnost v tom - jednat s vojáky z povolání diferencovaně, ale také jednoznačně a „na rovinu“ již v minulém období - zapříčiní zřejmě značné personální problémy s nimiž se armáda bude potýkat právě v současnosti.

Teprve nyní vznikne a vynikne problém - dilema - zda budeme transformovat armádu právě s těmi, kteří jsou skutečně optimálně „vhodní“, anebo zda právě ti nevhodnější již dávno „nestojí mimo její řady“.

SUBJEKTIVNÍ PODMÍNĚNOSTI „POZŮSTATKŮ“ MINULOSTI

V této úvaze je zvolen, trochu jiný úhel pohledu na proces transformace české armády než tomu obvykle bývá. Jde o zamyšlení se nad zátěží a pozůstatky minulosti, jimiž byla poznamenána nejen armáda, ale také, více či méně, každý její příslušník - subjektivní faktor.

Armáda jako ozbrojená instituce je nástrojem státu, jehož prvky jsou součástí politického systému. Ozbrojené síly vždy zaujímaly a budou zaujímat své specifické místo a poslání ve společenském systému. Se zřetelem k výsledkům revolučního zvratu roku 1989 se stal pro ni imperativem dalšího vývoje úkol - transformovat se ze stavu zpolitizované a indoktrinované armády minulého,

nedemokratického státu, v němž byla udržována po celých více než 40 let, v armádě demokratického státu, jakožto armádu odpolitizovanou a nadstranickou, demokraticky smýšlející. Armáda se musí stát nedílnou součástí demokratické společnosti. Bude se tak dít bez ohledu na proměnlivost výsledků voleb, různá hodnocení, na změny názorů, destruktivní kritiku, na invektivy vznášené vůči ní, více či méně vyjadřované objektivní, racionální až iracionální soudy o ní.

Přirozeně, že podrobnější analýza stavu a složení sociální struktury skupiny vojáků z povolání „převzatých“ po revoluci by napovídala více a sdělila mnohé. Společnost - spíše však sdělovací prostředky a politikové - napomáhali k utváření veřejného mínění, které vnímalo vojáky z povolání jako stejnorodou sociální skupinu - „věrných straně a státu“. Ve skutečnosti tomu tak jednoznačně nebylo a ani být nemohlo. **Společnost a stejně tak i armáda jsou sociálními systémy. Každý sociální systém - integrovaná entita - je vnitřně různě a obvykle složitě diferencován a to funkčně, strukturálně, vnitřně vztahově, generačně, tzn. také politicky, ideově, hodnotově, světónázorově a jinak.** I když byla a je armáda sociálním systémem sui generis (zvláštního druhu) a přesto, že to byla armáda nedemokratického státu a jím „budována“ ke „svému obrazu“, ve skutečnosti nemohla být, z hlediska objektivní podmíněnosti systémových znaků, ani homogenní, ani „jednotná“ a ideově „zocelená“. Takovou si ji představovali a chtěli mít představitelé stranickostátní oligarchické vládnoucí špičky. I oni svá přání vydávali za skutečnost. Bohužel, tato „přání“ dlouhodobě v minulosti šířená propagandou, do značné míry byla převzata do pohledů vnímání armády sdělovacími prostředky a stala se součástí povědomí veřejnosti, v němž v jisté míře setrvačně přežívají dosud.

Každý člověk - jednatel - lidská bytost objektivně „táhne“ k vnitřní svobodě. Vojáci z povolání nebyli a nejsou absurdními výjimkami; výjimečnými byli jen někteří, či řada z nich. Dokonce i mezi oněmi „výjimečnými“, kteří zaujali své funkce po r. 1968, byli tací, kteří víceméně formálně, ale o to více i razantněji, plnili zcela poplatné svoji - jinými očekávanou - roli, danou jim zaujímanou pozicí a služební funkcí.

Čím níže ve vojenské strukturální hierarchii funkcí, tím méně bylo však uvedených absurdit. Tak jako vždy v současnosti, tak i v minulosti docházelo, i když nikoliv k okázalé a zjevné, přesto však k faktické diferenciaci postojů k širokému spektru problémů politického a společenského života. **Zejména mladší generační ročníky, nezatížené a nepoznamenané šokem z 68. roku, mravně a rozumově svébytnější, začínaly projevovat nekonformnost, znaky racionalismu, „vlastního myšlení a rozumu“.** Přesto i mladší generace vojáků z povolání začaly být postupně zasahovány marasmem a rozkladem husákovského systému. S tímto systémem se čím dál tím méně identifikovaly sociální mikroskupiny, které vstupovaly do armády v letech před anebo v době perestrojového období.

Spolu s poměrně značným nárůstem potřeb vzdělanosti vojáků z povolání a při infiltraci gorbáčovských idejí, začaly se šířit pocity ideologického neklidu a pochybování o správnosti cest a receptů na vývoj v reálsocialismu. Na těchto mladých ročnících se projevila negativně skutečnost, že společenskovědní připravenost a vzdělání byly v jejich přípravě přezírány a omezovány na minimum. Vzdor tomu byly však vedeny snahy o jejich soustavnou ideologickou indoktrinaci. Samo-

zřejmě, že ruku v ruce s tím působilo pronikání myšlenek a ideí demokracie „přes hranice“, docházelo k utváření vlastního myšlení, ke vzniku základů chápání podstaty vnitřní svobody, ale i ke snahám o osvojování si tvořivého systémového přístupu, které ve svém souhrnu a celistvosti působily protidogmaticky a antiideologicky. Vzepřít se však, to voják z povolání přece nesmí, neboť slouží proto, aby byl „oddán“ režimu.

Z řady uvedených důvodů a příčin vojáci z povolání proto netvořili stejnorodou (homogenní) vrstvu, ale spíše názorově i hodnotově různě orientovanou a diferencovanou sociální skupinu. Pozůstatostí a jakousi retardačně působící bariérou byla však skutečnost, že především tato mladá generace nacházející se ve střetu ideových antinomií (protikladností) stávala se ideově „prázdná“ a ideje demokracie přijímala přes antiideologický filtr, který si nasadila a osvojila v éře totality, jako svůj „obranný“ a ochranný reflex.

Tím spíše bylo třeba diferencovaného přístupu k nim. Nicméně nepopíratelnou a silně působící a vědomí limitující determinantou byly: vnitroarmádní přecentralizovaný režim, byrokratismem poznamenané způsoby a formy plnění úkolů, technokratický styl, metody a formy činnosti systému velení a řízení, přežívající a degenerující dualismus moci (pravomoci), které se výrazně a negativně odrážely v kvalitě hodnot mezilidských vztahů. I když tyto determinanty měly objektivně působící primární vliv a charakter, a voják z povolání byl jimi modifikován, a víceméně „utvářeno“ jeho vědomí, nevyvrací to, spíše potvrzuje, že byli jimi koneckonců poznamenáváni. Těmto rozporně působícím vlivům a procesům se ubránit nemohl, spíše jej poznamenávaly; dnes mu vadí jako pozůstatky minulosti.

Za zmínku stojí zamyšlení se nad procesem vývoje fenoménu - loajality vojáků z povolání - jejich postoje před volbami 1990 - a jejich přibližování se a identifikování s demokratickým režimem. O tom, zda důvěra k nim je zcela opodstatnělá či jen z části „zasloužená“, je možno si přiblížit a do jisté míry demonstrovat na jejich politické diferenciaci při sledování rozložení přiřazovaných volebních preferencí vojáků z povolání. Všeobecně je známo, a často petrifikováno, že vojáci z povolání v armádě představovali 82 % členství v KSČ.

Z přehledu výsledků výzkumu volebních preferencí je možno potvrdit, jak probíhal proces politické diferenciaci ve vědomí a orientaci vojáků z povolání v porevolučních letech. Tak například: KSČ se chystali volit v r. 1990 ještě 41 %, v roce 1991 již jen 13 %, v roce 1992, a to již jakožto Levý blok jen 7,5 %. Ostatní údaje o volebních preferencích, odvozené z výsledků výzkumů, potvrzují přirozenou tendenci, že i v armádě, pokud jde o politické zaměření vojáků z povolání, dochází k přizpůsobení se politickému spektru občanské společnosti. Preference přiřazované ostatním politickým stranám a hnutím vojáků z povolání v podstatě korespondují s rozložením volebních výsledků v rámci obou republik a byly již dříve publikovány.

Během posledních 3 let armáda - vojáci z povolání - se adaptovali do struktury volebních preferencí odpovídajících celospolečenským poměrům. Lze odvodit, že uvedené údaje a hodnocení naznačují existenci objektivních tendencí a procesů znamenajících potvrzení probíhající integrace vojáků z povolání do demokratické společnosti.

Vývoj za uplynulá léta prokázal, že dosažení cíle - nabýt kvality armády demokratického státu při naplňování principu její odpolitizovanosti - není a nebude jednoduchým procesem z mnoha důvodů. Rozbor všech problémů a souvislostí, ovlivňujících determinant, nemůže být obsahem jediného příspěvku. Po zkušenostech daných dosavadním poznáním lze však říci, že tento transformační proces, i když je vleklý, má některé analogické rysy a znaky s obdobím utváření naší armády při vzniku čs. státu v roce 1918. Stejně tak je obtěžkán některými znaky období z let 1948 a 1968. V jejím vývoji se současně objevují nové problémy, které nemají z hlediska jejich řešení v dějinách podobnost, neboť jsou zcela jiné kvality. Jedná se o výrazné početní snižování armády, o její územní redislokaci „spuštěnou“ již za federace, ale pokračující i po rozdělení státu, o budoucí strukturálně výstavbovou reorganizaci a vnitřní restrukturalizaci. V minulosti optimistické zvýrazňování a snaha po prosazení tendence k profesionalizaci, byly posléze doprovázeny útlumem, a to vše při velmi omezených ekonomických možnostech. Přitom se vycházelo z předpokladu, že čs. armádu bude možno politicky, sociálně a vojensko-odborně rekonstruovat z armády dosavadní. Právě o tomto transformačním předpokladu se vedly diskuse mezi různými politickými směry, avšak život si takové pojetí koneckonců prosadil, jako pojetí realistické.

Armáda, s ohledem na to čím prošla, co jí čeká, do čeho teprve vstupuje, a za podmínek, které jsou jí objektivně vytvářeny, se nachází v situaci, která nemá v našich dějinách obdoby. Především by mělo dojít k **odstranění strachu politiků z armády a strachu vojáků z politiků**. Právě proto nyní by mělo skončit ono několikaleté období sociálních nejistot, neklidu a pocitů politického odstrašování. V současné době nemá armáda jiných možností jak naplnit společností formulované cíle a očekávání, než začít mobilizovat, motivovat, aktivizovat člověka, využít lidský a sociální faktor v onom nejkonkrétnějším a nejkomplexnějším pojetí. Vytvářet prostředí a podmínky k uplatnění svého subjekto-objektového postavení a působení v sobě a na sobě samé jako systému.

Proč si proto klást otázku směřující k tomu, zda armáda překoná zátěž minulosti a pozůstatky byrokratizovaných a ztechnokratizovaných přístupů. Stejně tak, zda existuje i nadále nebezpečí existence, vzniku recidivy, eventuálně co s důsledky technokratických přístupů a byrokratického myšlení v této bezprecedentní době? Má vůbec smysl se znepokojovat? Nejde o malichernost ve vztahu k tomu, čím má společnost i armáda i nadále procházet? Vzdor těmto možným zpochybňujícím otázkám stojí za to nad těmito problémy se zamyslet a když nic jiného, tak si je uvědomit, vnímat jejich potenciální i faktické nebezpečí, jejich reálné projevy a možné důsledky pro tvorbu AČR. A to právě proto a se zřetelem k tomu, o co lze v současné době jediné opřít proces transformace armády - o fenomén člověk - voják z povolání - občan demokratického státu - z hlediska naplnění a rozvinutí jeho profesionální vojensko-odborné a sociální role v systémovém pojetí při vnímání fungování armády jako opravdu zvláštního fenoménu demokratické společnosti.

Ani před revolucí, ani po ní nebyla provedena komplexní a hluboká analýza stavu armády, ale také fenoménu člověk - voják z povolání, rozhodujícího subjektu, který profesionálně vyrostl v podmínkách armády nedemokratického státu. Zcela přirozeně politickými činiteli byl odvozen předpoklad, že se s ním počítá (ani dříve po roce 1989, ale ani nyní v důsledku nízké prestiže není po jeho práci společenská poptávka). Vzdor této skutečnosti a na základě dané reality bude to právě on, kdo se stane rozhodujícím subjektem procesu další transformace armády. V daném případě, i když je to projev důvěry vůči této dnes již podstatně menší sociální skupině vojáků z povolání, je nutno si uvědomit některé zmíněné skutečnosti. Především je nezbytné přihlídnout k tomu, že půjde o obtížný proces překonání zátěže minulosti a reziduí starého myšlení v jejich vědomí. Z různých empirických poznatků, závěrů z výzkumných zpráv, ze sociologických šetření veřejného mínění, z analytickoteoretických úvah, lze odvodit některé charakteristické znaky, které se projevovaly a projevují retardačně ve služebním chování i při výkonu jejich vojenskoodborné i socioprofesionální role. O co jde a co překonávat zejména:

- jde o přežívající rozdvojenost vojenskoodborné a sociální stránky výkonu funkcí a to vzdor tomu, že jim byla po celá léta „systematicky“ vysvětlována a vštěpována nezbytnost osvojování si „tvůrčí metodologie marxismu-leninismu“. Výsledkem byla zpolitizovanost jejich činností a praktikování metod řízení a velení jako výraz toho, co se nazývalo uplatňování nedílné velitelské pravomoci na stranickém základě;
- osvojovali si komplex metod a prostředků zvládnutí situace při plnění úkolů vyúsťující ve filozofii myšlení - splnit úkoly za každou cenu. Tento pragmatismus naruby přerůstal v tendenci směřující k základům existence a rozvíjení dehumanizujících jevů; navykali si na stereotypní, rutinérské metody řídicí práce;
- stávali se produktem armády deformované zvláštní syntézou vlivů: totalitarismu, indokrinace, zjednodušeným pragmatismem, technokratiismem a byrokratiismem (v pejorativním významu slova). Stávali se pracovníky čekajícími na rozkaz; vykonávající jej se zvláštním druhem vlastního „tvůrčího“ přístupu. Tak, jak se odvíjel a degradoval totalitní systém v celé zemi, i jejich styl práce a myšlení nesl tuto pečeť. V armádě se učili být byrokraty, kteří ovládají technologii moci jako způsob řešení problémů a zvládnutí povolání. Jen výjimečně silní jedinci odolávali tomuto objektivnímu hektickému tlaku;
- vzdor masivnímu ideologickému působení komunistického režimu spojenému s členstvím v KSČ, nelze říci, že by se sociální skupina vojáků z povolání zcela identifikovala s její ideologií. Díky existenci vnitřních psychologických i racionálních bariér se v nich spíše vypěstoval jakýsi stav obranného a ochranného reflexu vůči ní. Projevovala se snaha vyhnout se angažovanosti v politických aktivitách komunistické strany soustředěním se na svoji odbornost. Přesto a koneckonců deformoval tento stav jejich vědomí svědomí. Do jisté míry zakládal podmínky ke vzájemné nedůvěře mezi lidmi, v člověka, a vedl k rozvíjení tendence jeho přezírání. Spolu s tím nechávali se „utvářet“ jako nástroj moci

reálného socialismu bez vlastní vůle, s nebezpečím oslabování až postupné ztráty vůle vlastní;

aniž si to v plné míře uvědomovali, objektivně se stávali součástí „nové třídy“ společnosti reálného socialismu. Proces konstituování této třídy se stal přirozeným produktem vývoje komunistických režimů. Pokud jde o armádu, tendoval k utváření a „modelování“ vojáka z povolání poslušného straně a státu. Tím se stávali vojáci z povolání, ať si to uvědomovali či nikoli, součástí mocensko-politických sil, které objektivně působily proti svobodě. Ve skutečnosti vývoj armády v období totality až na malé části na okraji sociálního spektra, objektivně produkoval **typ celkově vzdělaného manipulátora, technokrata, byrokrata** navykajícího si na osvojení převážně zjednodušené utilitární a pragmatické přístupů a metod práce úzce zaměřených, vždy a **za každou cenu, ke splnění stanovených úkolů a cílů**. Objektivně však vedl k tomu, že absorboval tak či onak psychologii této nové vládnoucí třídy;

- velmi výrazně se na nich projevilo psychologické klima éry normalizace. Během něho byli zpracováni ke zcela konformnímu postoji a chování. Stávali se pracovníky poučenými minulostí, zejména všemi událostmi, které se dějinně vzato nazývají dekapitací (hromadné stínání hlav, odstraňování z funkcí). Dekapitacemi procházeli v minulosti obvykle nejlepší příslušníci vládnoucí vrstvy našich národů. Procházeli jí, dnes to již víme, také celé generace naší armády;
- profil vojáků z povolání byl utvářen v podmínkách existence tzv. dualismu uplatňované moci. Rozdvojenost vojenskoodborné a politické stránky moci měla svůj základ v organizačně strukturální výstavbě armády a v přímém řízení armády ÚV KSČ. Souvisela s postavením velitelů na jedné a stranickopolitických orgánů a stranických organizací na straně druhé. Tento dualismus velmi výrazně poznamenal vzájemný vztah mezi dvěma funkčními strukturami, přičemž jim vtiskl pečeť jakéhosi trvalého napětí, vzájemného střehu a nedůvěry;
- zvláštním výrazem chování vojáků z povolání, který byl svéráznou reflexí a odezvou na požadavek odpolitizovanosti armády po revoluci a po převzetí politické moci, stala se tendence - známá již z minulosti - vyhnout se společenskopolitické angažovanosti a „ukrýt“ se v jednostranně pojmované odborné (vojenskooperační, taktické, technické i administrativní) činnosti. Bohužel, této tendenci napomohla do určité míry také skutečnost, **že na úrovni GŠ nebyly konstituovány funkce sociálního řízení**. Přesto za základní příčinu lze spatřovat odpor k politice, kterou vnímali, či se s ní seznamovali v deformované podobě;
- vojáci z povolání nebyli zvyklí na průniky vlivů civilních politických, občanských a jiných organizací, na jejich iniciativy a ingerence při řešení problémů armády. Výsledky sociologických výzkumů prokázaly, že na různé inektivy a kritická vystoupení vůči armádě za její minulost a politické chyby jejích největších představitelů, ze strany veřejnosti a sdělovacích prostředků, reagovali vojáci z povolání svérázným způsobem. V žebříčku hodnot u vojáka z povolání se proto - názory společnosti na armádu - dostaly až na poslední místo, i když se silným vnitřním motivačním napětím, znamenajícím stres. V daném případě sociální skupina - vojáci z povolání - řeší tento problém po svém, projevují svoji schopnost překonávat stresy, kteroužto nacvičenost si osvojili v minulém nede-

mokratickém a zbyrokratizovaném systému. Nicméně tento průnik civilních vlivů do armády a citlivost vojáků z povolání na tyto vlivy - rys, který není v mnoha jiných armádách tak silný - má nejen negativní, ale i pozitivní důsledky; svým způsobem je to odrazový můstek k občanství.

REALSOCIALISMUS – „NOVÁ TŘÍDA“ – SLÁBNUTÍ „POLITIKY“ – POSILOVÁNÍ „ODBORNOSTI“

Ve společnosti reálného socialismu docházelo k objektivnímu procesu srůstání zájmů byrokratického státního aparátu se stranickým aparátem a tedy ke vzniku zmíněné již nové třídy se všemi jejími charakteristickými znaky. Proces jejího etablování směřoval k etatizaci řízení celé společnosti. Realizátorem etatizovaného řízení se stala nová třída rekrutující se z personálního a institucionálního srůstání stranického a státního aparátu. Tato „třída“ zcela přirozeně produkovala, svému postavení ve společnosti odpovídající styl a metody řízení, čímž reprodukovala také sebe. Základem fungování všech státně politických mocenských struktur byl tzv. demokratický centralismus, který apriori posiloval centralismus, produkoval zbyrokratizované řízení, privilegoval technologii moci jako způsob manipulace a ovládání lidského činitele. Tím se tato nová třída stávala podstavcem i imanentní substrukturou totalitní moci, třídou „nasycenou“ mocí. Na tomto základě došlo ke vzniku a prosazení fenoménu - manažerské státně byrokratické pojetí vedoucí úlohy KSC, jehož působení nebyla ušetřena ani armáda.

V podmínkách armády dostával uvedený proces vzniku nové třídy jistou specifickou podobu a konkretizaci. Ve svých důsledcích se prosazoval jako relativní oslabování pozice „politiky“ ve prospěch apriorního posilování pozice „vojenské odbornosti“. Úloha stranických a stranickopolitických orgánů v armádě, tedy „politiky“, zejména v éře normalizace, byla „oslabována“ de facto. Od těchto orgánů a organizací se čím dále tím více očekávalo, aby sehrávaly roli spíše apologetů všech opatření, které realizoval subsystém vojenskoodborného - manažerského, čím dále tím více již deformovaného velení.

„Slábnutí“ postavení politiky (strany) a „posilování“ pozice velení (zkratkovitě řečeno vztahu politiky a vojenské odbornosti) v éře tzv. normalizace by bylo třeba analyticky zpracovat a zdokumentovat pro poznání a poučení se z historie. Přitom nepřehlédnutelným znakem uvedeného vývoje byla prosazující se tendence, že do volených stranických orgánů na všech až po nejvyšší stupně, byli voleni převážně velitelé. Pouze výjimečně byli voleni političtí pracovníci. Dále byla posilována tzv. nomenklatura v kádrové práci ve vertikálním rozměru a v centralizovaném smyslu. Docházelo k posílení pozice, významu a vlivu represivní složky v řízení a velení, ale i uvnitř struktur komunistické strany. Do volených kontrolních a revizních komisí KSC a za jejich členy byli voleni taktéž výrazněji velitelé. Tendence „slábnutí“ postavení stranickopolitických orgánů ve společnosti i v armádě byla do značné míry výrazem tendence k degeneraci a růstu nedůvěry úzké vládnoucí skupiny strany a státu vůči vlastnímu aparátu. Tato nedůvěra vyrůstala a byla reakcí na údajné selhání stranickopolitických orgánů a organizací v tzv. událostech roku 1968, ale také z procesů změn v SSSR od nástupu Gorbačova k moci.

VYÚSTĚNÍ MOCENSKY POJATÉHO TECHNOKRATISMU A PRAGMATISMU V POLITICKÉ „ČINY“ VELENÍ

Tendence k posilování pozice vojenskoodborných orgánů velení přerůstala v prosazování a silení zjednodušené technokratických, byrokratických, manažerských, manipulátorských, úzce pragmatických a odbornických přístupů, metod a forem práce. Promítala se do myšlení i chování příslušníků v této době existujícího subsystému řízení a velení armády. Bylo to nejvyšší velení, které dostalo v éře normalizace výrazné impulzy k posílení své pozice, zejména okázale vyjadřovanou důvěrou nejvyššího vedení komunistické strany.

Důkazem politické omezenosti, neprozíravosti, netaktičnosti, ztechnokratizovaného a zbyrokratizovaného vnímání političnosti a koneckonců zhroucení této „jejich“ politiky bylo chování nejvyšších vojenských funkcionářů před i v listopadové revoluci 1989. Sami sebe vmanipulovali do situace a pozice, v níž v rámci tzv. služebního postavení a horlivosti byli natolik iniciativní, že postupovali a konali za rámec úkolů, daných jim normalizačním zákonem (týkal se použití armády a vnitra a jejich ozbrojených složek při realizaci vnitřní funkce obrany).

Po revoluci rodící se občanská veřejnost měla být „uspokojena“ tzv. radikálními opatřeními: zrušením stranických organizací a stranickopolitických orgánů a propuštěním nejvíce zkompromitovaných vojáků z povolání - normalizátorů důchodového věku, kteří v době zvratu zaujímali většinou nejvyšší funkce. Byl stanoven „viník“, promyšleně zvolena „cena obětí“ a ta předložena revolučně naladěné veřejnosti. Nikoho v té době ani moc „nebolelo“, že odešlo z armády kolem 10 000 vojáků z povolání spíše mladšího věku, a to z důvodů, které by si taktéž zasloužily sociologické analýzy. Ve skutečnosti to však znamenalo zmírnění vnitřního i vnějšího tlaku na zůstavivší „přeživší“ příslušníky ve velkých i jiných strukturách armády.

OBTÍŽNOST VÝCHODISEK TRANSFORMACE ARMÁDY DŘÍVE I DNES

Je nutno vyjít z předpokladu, že AČR bude zřejmě reálně možné rekonstruovat ze zbývajcí armády dosavadní. Tento závěr byl učiněn již dříve. Bylo tomu tak ještě v době, kdy sice mohla být, avšak nebyla provedena opatření za základě hluboké analýzy stavu armády tehdejší ČSFR. Na jejím základě by se bývaly mohly odvíjet již dříve předjímané racionální kroky transformace.

Proto je nyní nezbytné, současně se zřetelem k tomu, že člověk - občan - voják z povolání je a bude rozhodujícím subjektem transformace armády, vyslovit mu plnou, v některých ojedinělých případech třeba i podmíněnou důvěru. Znamená to vzít na vědomí, že začínáme provádět transformaci Armády ČR s těmi vojáky z povolání, kteří svoji tvářnost, osobnostní profil, způsob myšlení, styl práce, návyky, metody chování a řízení, začali již nově modifikovat a měnit v rozhodující fázi transformace armády po roce 1989 a jsou v produktivním věku vojenské kariéry. Lze mít za oprávněné tvrzení, že dnes převážné většině z nich není možno upřít snahu a vůli po ztotožnění se s duchem i respektem k ideálům revoluce, s utvářením právního státu, ztotožnění se s objektivními procesy zániku sousta-

vy reálného socialismu. Útoky na armádu, cílené na vojáky z povolání v podobě různých bezduchých invektiv, „kritických“ článků, úvah sdělovaných a publikovaných v některých sdělovacích komunikačních médiích neprospívají ani společnosti, ani armádě, stejně tak jako vzájemnému vztahu mezi nimi. Děje se tak často bez hlubší znalosti problémů života armády, vojáků z povolání a vyvolávají nedůvěru k nim. Pokud překračují meze objektivnosti a jsou výrazem neznalosti vnitroarmádních poměrů, jsou v tomto smyslu zcela neadekvátní, zavádějící a zcestné. Současným osobním problémem každého kdo chce sloužit - diferencovaně členěné sociální skupiny vojáků z povolání je - jak překonat v sobě zátěže minulosti a jak měnit sami sebe. Jen v rámci transformující se společnosti může být transformována také armáda. Má-li se stát rozhodujícím subjektem procesu transformace armády voják z povolání, musí transformovat také a především sám sebe. Apriorní a předpojatá nedůvěra v jeho schopnost mravní sebereflexe je špatným východiskem i brzdou jeho pozitivního „odrazu“ do AČR.

Na základě různých analytických dokumentů, výsledků zpráv z výzkumu, bylo možno odvodit některé znaky profesionální defektnosti zděděné z minulosti a přenesené do současnosti. Týká se to v různé i když diferencované míře celé sociální skupiny vojáků z povolání. Budou to však, a to přes všechny peripetie našeho vývoje, opět oni (a dlouho jiné mít ČR nebude), kteří rozhodujícím způsobem budou uskutečňovat proces současné transformace AČR, rozhodovat o jeho dynamice, kvalitě a celkové úspěšnosti. Budou to právě a především velitelé a náčelníci - realizátoři tohoto procesu. Jde o to, aby se stali v pravém smyslu slova jeho tvůrci i aktéry. I když i oni jsou objektivním i subjektivním produktem minulých poměrů, není jiné možnosti, než je získat, **poskytnout jim důvěru, zklidnit sociální klima a pomoci zejména mladým.** Je prokazatelné, že největším problémem jich samých je nedostatečná připravenost k vedení lidí, k umění realizovat metody moderního manažerství a participace. Proto do sféry jejich odborné přípravy, výchovy a vzdělávání je nezbytné napřít pozornost, zanechat více vzdělanosti v sociálních vědách, spolu se vštěpováním duchovních hodnot, idejí demokracie, humanity a občanství.

VYŠŠÍ STUPEŇ INTEGRITY PRÁVOMOCI I KOMPETENCÍ – JAKO ŠANCE

Velitelé, náčelníci, v podstatě všichni vojáci z povolání se dnes nacházejí v situaci, která je pro ně do značné míry nová. Nová v tom smyslu, že jsou vybaveni integrovanou komplexní pravomocí, mocí i kompetencemi, které vyplývají z jejich profesionální vojenskoodborné a sociální pozice a role. Jejich funkce jsou konečně integrálně komplexní a plně kompetentní (nedělí se se stranou, či strana je nekontrolovatelná). V podstatě koncentrují do výkonu svých funkcí moc „zákonodárnou“, výkonnou i „soudní“. Obtížnost situace uvnitř Armády ČR je však stále ještě taková, že **chybí vnitřní zpětná vazba v systému (procesuální vnitřněvazebný korektiv rozhodovacího procesu).** Je tomu tak proto, že dosud **nevznikla základna k realizaci působení integrované vnitroarmádní institucionalizované vojenské veřejnosti** v pojetí jakéhosi naplňování „vojákového občanství“. Něco, co by napomáhalo pozitivně a angažovaně i zevnitř armády jejímu vlastnímu transformačnímu procesu. Právě demokratická armáda by měla hledat cesty odpovídající

možnostem institucionalizovaného působení zpětné vazby v rozhodovacím procesu, jehož je velitel jednoznačným nositelem, tvůrcem, aktérem, realizátorem a garantem.

PERSONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ ŘÍZENÍ – NOVÉ MOŽNOSTI

Po revoluci se zpočátku zdálo, že odborně profesionálním poradním, kompenzačním prvkem vnitroarmádního sociálního systému, působícího mj. také vůči přežívajícím dehumanizačním jevům, se stanou orgány výchovy a kultury, později transformované v orgány sociálního řízení. Bohužel, ani tehdy, ani dosud jejich nové kvalitativní poslání nebylo zcela pochopeno a dostatečně i formálně podepřeno. Všeobecně je známo, jakými peripetiemi tento zcela nový systémový prvek po revoluci 1989 v armádě prošel. Je možno konstatovat, že se stal nejdynamičtější působícím a rozvíjejícím se prvkem komplexního řízení. Život si vynucuje zahrnout do něho a systémově uspořádat i jiné činnosti vztahující se k člověku. Konstituovat a integrovat do něho i ostatní strukturálně fungující prvky tedy také (personalistiku, informatiku, duchovní službu, sociální právo) zabývající se člověkem jako subjektem a občanem, člověkem - systémem ve všech jeho dimenzích a humanitárních souvislostech. Dalo by se předpokládat, že konstituování vskutku integrovaného prvku personálního a sociálního řízení v komplexu personálních, sociálních a humanitárních věcí sehraje významnou profesionální úlohu při procesech transformace, ale i při překonávání zátěží minulosti. Vytvoří se tak integrovaná profesní základna jak působit specifickými metodami a prostředky nejen k eliminaci uvedených anomálií a defektivních znaků v komplexním řízení a fungování armády, ale i k systematickému rozvoji člověka - lidského faktoru. Tento systémový prvek by měl působit na proces kultivace vojáka - jednotlivce - subjektu - občana. Právě moderní pojetí personálního a sociálního řízení prostřednictvím soustavy specifických forem, metod a prostředků vedení a řízení lidí, by mělo napomáhat k odstraňování zmíněných negativních znaků myšlení minulosti. Jedním z jeho poslání je napomáhat ke změně profilu chování i stylu práce vojáků z povolání při naplňování pozicí a rolí ve vojenskoodborném i sociálním subsystému armády v duchu nabývání vědomí a osvojování si rozhodujících hodnot a znaků armády demokratického státu.

Je paradoxní, že právě tento po revoluci nově koncipovaný prvek, zaměřený k uplatňování a rozvíjení soudobého moderního pojetí řídicí práce, který napomáhal rozhodující měrou k transformaci armády do kvalitativně nového stavu - armády demokratického státu, se stal v minulých letech předmětem i objektem největších redukcí početních stavů, různých licitací kolem jeho struktur, formálního snižování prestiže a zmrazení jeho přirozené transformace do integrovanějšího celku. Jedním z optických sebeklamů byla skutečnost, že ve vědomí mnohých byl ze setrvačnosti pokládán za reziduum bývalých stranickopolitických orgánů, a to vzdor tomu, že jde o zcela novou kvalitu systémového prvku.

NOVÉ PARADOXY – NEBEZPEČÍ RECIDIV

Nicméně uvedený paradox se stal do značné míry výrazem i produktem nevládnutí síly moci, kterou je subsystém velení obdařen. Je vyjádřením dosa-

vadní nedostatečné připravenosti chápat nové dimenze potřeb a hodnot demokratické armády. Stává se potvrzením, že **nebyla dosud v potřebné míře pochopena úloha orgánů personálního a sociálního řízení ani jejich působení ve sféře sociálně humanitárních věcí v armádě**. Je symptomem přežívání setrvačnosti a povrchnosti v nazírání na nové jevy a potřeby, výrazem dosavadní profesionální nepřipravenosti k novým moderním racionálním přístupům. **Přezírání či nedoceňování úlohy tohoto prvku v systému mohlo by se opětovně stát zdrojem recidiv v pokračování nebo i k novému vzniku hole manažerského technokratického a byrokratického způsobu myšlení, a to v následném období utváření AČR.**

V současné době recidivy uvedených přístupů by se mohly projevovat v několika závažných skutečnostech:

- v odmítání a nezájmu o využití teprve nyní integrovaných orgánů personálního a sociálního řízení v systému řízení a velení; na úrovni Generálního štábu v neuznávání tohoto kvalitativně nového prvku jako nedílné součásti systému;
- v nepochopení potřebnosti transformace orgánů personálního a sociálního řízení do integrovaného celku armádního organismu ve všech úrovních, a to jako odborného prvku, který napomáhá změně stylu a metod lidského činitele ve vojenskoodborném i sociálním subsystému;
- v odporu či ve vlažném vztahu k rozvíjení výchovy a vzdělávání zaměřených k odstranění deficitu ve společenskovední připravenosti vojáků z povolání k vedení lidí, k seznamování se, vnímání a ztotožnění s idejemi občanství, demokracie, humanity, duchovních hodnot, právního státu a všelidských hodnot;
- v procesu snah po degradaci prvků a struktur armádního systému (početních stavů, podceněním výchovy a vzdělání, rozvoje vědy a kultury) zabývajících se člověkem bez zřetele ke stejným či podobným podmínkám a funkcím v jiných srovnatelných demokratických armádách.

Nicméně s ohledem k uvedeným příčinám přežívajících jevů, tendencí a podob dědictví minulosti, je třeba zabránit při jejich překonávání projevům živelnosti, subjektivismu, voluntarismu a spekulativnosti působících jak uvnitř armády, tak i různým jejích podobám prostupujícím z venku. Při rozhodování o všech otázkách a problémech transformace současné armády je třeba maximální obezřetnosti a prozíravosti, zejména v práci s člověkem, v důvěře k němu. Je nutno vyvarovat se toho, aby tak náročný a neobyčejně důležitý a významný proces utváření demokratické armády byl pokažen a zkalen neprofesionalitou a zpolitizovanými realizačními kroky a zájmy. Aby, namísto podpory tendence směřující ke zvýraznění role člověka - vojáka - občana - rozhodujícího subjektu - se prosadily tendence boje za přežití kohokoliv, poškozování jiných, přezírání sociálně politických aspektů transformace a skutečných zájmů armády. **Dlouhodobé udržování stavu sociálního neklidu a napětí může vést k dalším nežádoucím odchodům talentovaných jedinců, k etablování a přežívání neschopných na úkor schopných**

a perspektivních, navozovat podmínky k porušování etických hodnot a mravních principů, k projevům nových dehumanizačních jevů.

CO DODAT?

Právě nyní v současné době, kdy se staví základy AČR, která by se měla kvalitativně odlišovat od armády totalitní, a to myšlením, stylem práce, velikostí a strukturou, jde o to, aby jí napomáhali transformovat lidé, kteří mají vůli, morálku i schopnost tento úkol realizovat.

Proces transformace československé armády do Armády České republiky z neblahé minulosti, přes současnost do budoucnosti musí tedy mít odpovídající axiologický rozměr. Musí být realizován s přihlédnutím k vysokému morálnímu kreditu, který si armáda také sama musí a bude utvářet. Vycházejme a ctěme zásadu, že co je morální nyní, bývá také racionální, ekonomické a smysluplné i pro budoucnost, a tudíž před dějinami obstojí se ctí.

Major Dr. Štefan Daničs, CSc.

CÍLE ZAHRANIČNÍ POLITIKY A BEZPEČNOST

Raymond Aron ve svém monumentálním díle „Paix et Guerre entre les nation“ (Mír a válka mezi národy) uvádí tři cíle zahraniční politiky, které motivují státy: **SÍLA, IDEJE a SLÁVA**. Všechny tři jsou zásadní, ale jejich význam je proměnlivý v konkrétním historickém čase, a proto vždy jeden z nich vystupuje do popředí při řízení zahraniční politiky státu. Nás bude zajímat zásadní proměna těchto cílů na pozadí politického zemětřesení, které rozrušilo bipolární strukturu mezinárodního prostředí studené války a dopady na bezpečnost.

▲ **SÍLA**. Od vestfálského míru roku 1648 hledají vznikající národní státy vzájemnou rovnováhu sil. Po nacionalistické, ideologicky podložené expanzi napoleonské Francie, poskytoval soulad Evropy rovnováhu moci, jež bránila vzniku kontinentální války téměř po celé století. Po první světové válce opomněla Versailleská mírová smlouva zahrnout Německo do nově vyváženého řádu, a následující dvacetiletá krize vedla k ničivému zanedbávání role (vojenské) síly